

ELS MANUSCRITS D'AUTORS CATALANS MEDIEVALS SERVATS A LA BIBLIOTECA NACIONAL TORINESA

A començaments de la present centúria posseïa la *Biblioteca Nazionale Universitaria* de Torí un ben remarcable tresor de manuscrits hebreus, grecs, llatins i en diverses llengües orientals i romàniques, com es dedueix del catàleg de Giuseppe Pasini¹ — dos voluminosos infòlios publicats a Torí en 1749 — i del registre manuscrit retolat *Appendice al Pasini*, que conté l'enumeració dels còdexs passats posteriorment als prestatges de la Biblioteca. Però l'any 1904 les flames n'abusaren un gran nombre i en deixaren molts d'altres tots malmesos i afganyats. En conjunt, segons pot veure's en el nou inventari d'Albano Sorbelli², són a hores d'ara 1896 els manuscrits subsistents, tretze dels quals contenen obres de Francesc Eiximenis, Sant Vicens Ferrer, Ramon Llull i Arnau de Vilanova, tots ells autors que assoliren ja a l'Edat Mitjana una àrea prou extensa d'expandiment Catalunya enfora.

Llur estat de conservació és molt divers: els uns — pocs certament — romanen intactes i pulquèrrims, o bé curiosament reconstruïts després de l'incendi; però d'altres n'hi ha quasi de tot en tot inintel·ligibles, esblaimats com són per la humitat; d'altres, reduïts a fulls solts i desordenats, sovint àdhuc incomplets.

¹ *Codices | manuscripti | Bibliothecae Regiæ Taurinensis Athenæi | per Linguas digesti, et binas in partes distributi, in quarum | Prima Hebraei et Graeci, in altera | Latini, Italici et Gallici. | Recensuerunt et animadversionibus illustrarunt | Josephus Pasinus | Regi a consiliis | Bibliothecae Praeses, et Moderator. | Antonius Rivarutella et Franciscus Berta | Eiusdem Bibliothecae Custodes. | Insertis parvis quibusdam Opusculis hactenus ineditis, adiectoque in fine | Scriptorum & eorum Opereum Indice, praeter Characterum | specimina, & varia Codicum ornamenta | partim aere, partim ligno incisa | Taurini, MDCCXLIX | Ex typographia Regia | Superiorum Permissu.* Grar. foli, 2 vols. Totes les cites del present estudi es referiran al segon.

² *Inventari dei manoscritti delle Biblioteche d'Italia*, vol. XXVIII: Torino, Florència, 1924.

Llevat dels còdexs assenyalats a l'apèndix del Pasini, els demés eren ja descrits en el catàleg d'aquest bibliòfil; les dades, però, que en dóna, són molt desiguals, incompletes i fins a voltes errades i tot, ço que m'ha agullonat a descriure'ls novellament, creient fer una obra profitosa per al coneixement de la nostra cultura medieval i de la seva expansió al Nord d'Itàlia, que mai no visqué en tan íntimes i contínues relacions político-literàries amb Catalunya, com altres contrades de la mateixa península. Per altra part el catàleg de Pasini, com veurem, quasi es pot considerar del tot desconegut dels bibliògrafs moderns que han tractat d'Arnau de Vilanova, Ramon Llull i Sant Vicenç Ferrer.

Amb tot i les seves deficiències aquest inventari ha fet un bon servei, car de vegades ha donat notícies dels primers i dels últims folis — els més interessants per a les descripcions bibliogràfiques —, que manquen sovint als volums malmesos per les flames.

A les descripcions segueixen notes bibliogràfiques, degudes en llur major part a Mossèn Josep Vives, qui volenterosament ha suplert amb la seva amabilitat el que no m'és llegut de fer fora de Catalunya.

Ultra els tretze manuscrits esmentats, que formen la part principal d'aquest estudi bibliogràfic, hom pot assabentar-se, per mitjà dels inventaris susdits, que abans de l'incendi de l'any quatre hi havia altres vuit manuscrits de Fra Antoni Canals, Francesc Eiximenis, Ramon Llull, Sant Ramon de Penyafort i Fra Guiu de Perpinyà: pel que es refereix a aquest boldró de còdexs nostrats no faré més que copiar les descripcions de Pasini. Dissortadament entre ells es comptava l'únic volum escrit en bona part en llengua catalana — *lingua veteri Provinciali* —, que contenia un comentari català de Fra Antoni Canals sobre l'*Art memorativa* atribuïda a Ramon Llull³.

A més d'aquests còdexs hi ha a la Biblioteca Nacional uns disset incunables d'obres d'Eiximenis, Sant Vicenç Ferrer, Ramon Llull, Jaume Pérez de València i Arnau de Vilanova⁴.

³ Cal remarcar que no té res a veure amb la matèria d'aquest estudi, el treball del jove i erudit hispanista torinès Giovanni Maria Bertini *Codici spagnoli in Torino* (*Boletín de la Academia de la Historia* 98 (1931) 770-794), on vénen descrits alguns manuscrits castellans de la Biblioteca Real.

⁴ Tots són coneguts. Esmentem encara les edicions d'autors nostrats:

MANUSCRITS

I. MANUSCRITS SUBSISTENTS

I

Eiximenis, Francesc: Le livre des Anges.

Sorbelli n.º 1647. - L. III. 5, cassa 17 (Pas. Gall. 6).

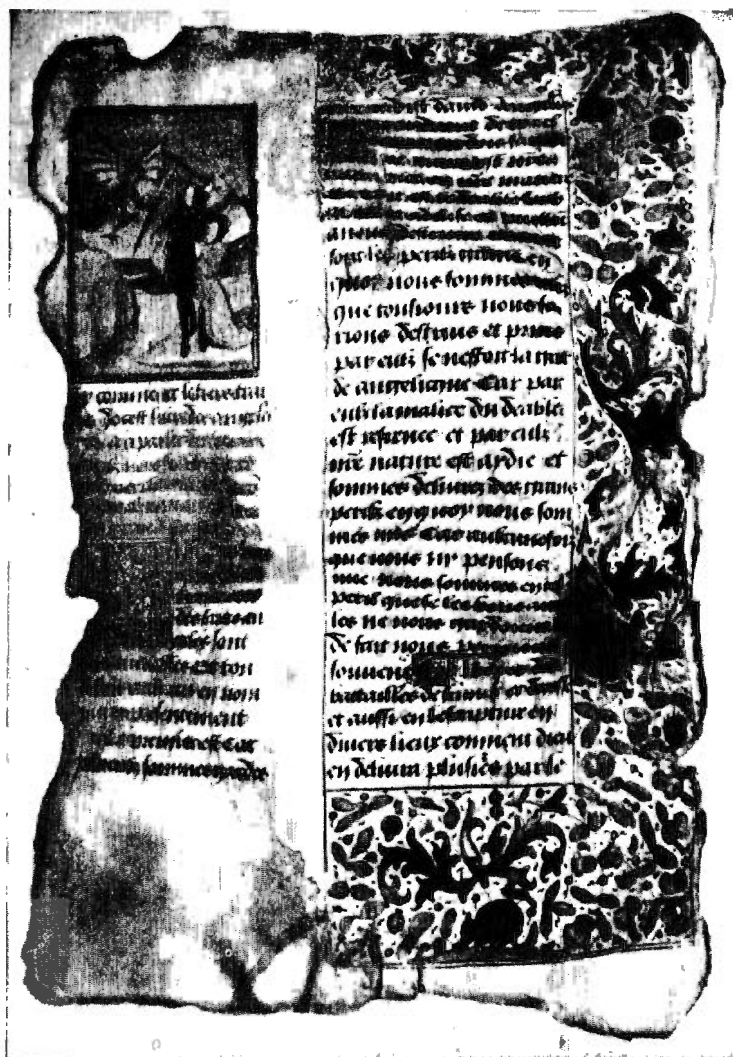
D'aquest còdex en 4.^{rt} que, segons els antics catàlegs, comptava 245 folis solament en resten 117 de solts, que conserven encara l'antiga numeració. Són de pergamí i estan escrits a dos corondells. Lletra del segle xv.

L'incendi de 1904 el deixà molt aperduat: quasi tots els folis — rebregats i malmesos — tenen els marges cremats; alguns han minvat de mida per la calor, romanent però perfectament legibles. Caplletres caurades i artísticament decorades a diferents colors. Els fols. 15, 37 i 117 conserven bellíssimes miniatures i orles, degudes a un artista francès quatrecentista. Vegeu la fotocòpia del fol. 37¹.

Manquen els primers folis, però l'inventari de Pasini ens dona el següent incipit: *Cy commence le prologue de ce present livre appelle le livre des Angeles compilé par frere Francois Eximinez de l'ordre des Freres Myneurs a la requeste de Messire Pierre d'Artes Chevallier Chambellan et Maistre d'Ostel du Roy d'Arragon.* Fol. 15: *Cy commence la seconde | partie de ce present livre des | Anges qui parle dez ordres etc.* Fol. 116v., un dels més entenedors: col. a: ... *tions. Apres les adres|chent en leurs bonnes oeuvres | et en fin a la mort au fort | jugement de Dieu et leur en|seignent comment ilz se doi|vent humilier a Dieu et | deffendre de lennemy qui | les accuse, et comment ilz | doivent recourir a diverses | aydes, ainsi comme a la pitie | de Dieu le Pere, a la passion de Dieu le Filz et a la bonte | du Saint Esperit, et aux me|rites des sains et des saintes | et finalement aux sains | anges.*

De poenitentia et confessione escrita per Sant Pacià (Romae, Paulus Manutius, 1564, ff. 30-292, junt amb SALVIANI, episcopi Massiliensis, *De vero iudicio et providentia Dei Libri VIII*), i de la traducció de *Tirante il Bianco*, tradotto dallo spagnuolo da Messer Lelio di Manfredi (Venetia, Pietro di Nicolini, a spese di Federico Torresano, 1538). No-res-menys són nombrosos els llibres dels jesuïtes catalans setcentistes exiliats per Carles III; de manuscrits llurs però — tan abundosos en altres biblioteques italianes — no se'n troben a Torí, com sia que cap d'ells no féu vida al Piemont.

¹ És verament d'agrair la gentilesa del Director de la Biblioteca, Sig. Tamburini, qui, ultra haver-me donat tota meua de facilitats per la compulsació dels manuscrits i incunables, ha volgut fer restaurar aquest foli abans de treure'n la fotografia.

Francesc Eiximenis: Versió francesa del "Llibre dels Angels" [segle xv]
Foli 37: Començament del tractat tercer

Touteffois tout cecy | avons a dire plus large|ment au Ve traictie
de ce present | livre quant nous parle rons du service que saint |
Michiel nous fait a la mort. | Pourtant traictier plus | de ceste ma-
tiere seroit en ce | lieu superflue. Des aul tres services quilz nous
font | sera cy dessoubz touchie selon | que la matiere le requerra. |
Et par ainsi finist le tiers | traictie. Col. b: Cy commence la quarte
partie de ce livre des Angelez dont le premier chapitre declaire
comment ilz furent creez.

J. Massó i Torrents² esmenta dotze còdexs, A-M, que contenen la traducció francesa del *Llibre dels Àngels*, i creu poder-ne deduir que els manuscrits A-D donen una versió diferent de la continguda en E-M. Massó desconeix els còdexs de Torí³, però pel començament del pròleg consignat per Pasini hom pot afirmar que el manuscrit pertany al bolder E-M; no obstant, per tal de facilitar la compulsació amb altres exemplars, copio tot el fol. 116v.

La Nacional Torinesa posseïa un altre còdex amb la versió francesa del mateix llibre del nostre Eiximenis. Vegeu dejús, Manuscrits abrusats, 14.

2

Ferrer, Sant Vicens: Sermones varii⁴.

Sorbelli n.º 1142.-G. VI. 39 (Pas. Lat. 844).

Volum en 8.^{au} relligat en pasta; al llom: S. VICENTII FERRERII, *Sermones*. 142 folis⁵ amb dues numeracions: ff. I-II escrits a dos corondells, i ff. I-131 a ratlla plena; any 1467.

Pàgines molt esblaimades per la humitat.

1) Fols. I-II de la primera foliació: 4 sermons *de tempore*:

Fol. 1: *Spiritus veritatis. Mundus non potest carpere*. Joan, 14, 17. Sermó de la vigília de Pentecostès.

Fol. 3: *Repleti sunt omnes Spiritu Sancto*. Actes, 2, 4. Sermó de la Dominica de Pentecostès.

Fol. 6v.: *Gracia Spiritus Sancti effusa est*. Actes, 10, 45. Sermó de la fèria III després de Pentecostès.

² Les obres de Fra Francesch Eiximenis, 1340?-1409?, *Essai d'une bibliographie*, *Annuaire de l'Institut d'Etudes Catalanes* 3 (1909-1910) 627-633.

³ El P. Martí de Barcelona afegeix a la llista de Massó i Torrents altres cinc manuscrits amb traducció francesa, entre ells aquest de Torí, del qual dona la referència segons el catàleg de Sorbelli (*Estudios franciscanos* 36 (1925) 450).

⁴ Per a les obres de Sant Vicens Ferrer ens referirem principalment al seriós treball de SIGISMUND BRETTLE, Ord. Min. Conv., *San Vicente Ferrer und sein literarischer Nachlass*, Münster i. W. 1924, que resumeix metòdicament tota la literatura anterior. Desconeix però els manuscrits de Torí, com els desconeixen tots els altres autors moderns que hem vist: M. M. GORGE, *Les bases de l'étude historique de Saint Vincent Ferrer*, París 1923; J. SANCHIS SIVERA, *La Quaresma de Sant Vicent Ferrer*, Barcelona, Institució Patxot 1927. Introducció, pàgs. XLII-XLV.

⁵ El catàleg de Sorbelli li assenyalava solament 131 folis.

Fol. 9: *Ego veni ut*. Joan, 10, 10. Sermó de la fèria IV després de Pentecostès.

2) Fols. 1-129 de la segona foliació: sermons *de sanctis*.

Fol 1: *In festo beati Barnabe apostoli die XI iunii. Erat vir bonus plenus spiritu sancto et fide. Actuum, XI, [24]*.

Fol. 3: *In Vigilia beati Iohannis Baptiste. Antequam exires. Ier. I, [5]*.

Fol. 6: *In festo beati Iohannis Baptiste die 24 iunii. Manus Domini erat in illo. Luce, primo, [66]*.

* Fol. 10: *Sermo infra octavas S. Iohannis Baptiste. De fine mundi. Elisabeth impletum est tempus pariendi. Luce, primo, [57]*.

Fol. 14: *In festo apostolorum Petri et Pauli die 29 iunii. Beatus est [sic] Symon Bariona. Math. XVI, [17]*.

Fol. 17v.: *In commemoratione beati Pauli apostoli die 30 iunii. Notum vobis facio evangelium. Ad. Gal. primo, [11]*.

* Fol. 22: *In festo beati Petri apostoli die penultima iunii. Tibi dabo claves regni celorum. Math. XVI, [19]*.

* Fol. 24: *In festo beate Marie Magdalene die 22 iulii. Manum suam aperuit inopi. Prov. [31.20]*.

* Fol. 27v.: *In festo S. Iacobi apostoli. Dic ut sedeant ... in regno tuo. Math. 20, [21]*.

* Fol. 29: *De eodem sermo. Crescit in templum sanctum in Domino. Eph. 2.º [21]*.

Fol. 31v.: *De eodem. Unus ad dexteram ... testatur. Math. 20 [21]*.

Fol. 33v.: *In festo beate Anne, matris Virginis Marie, die 26 iulii. Habetis fructum vestrum in sanctificationem. Istud verbum habetur originaliter. Ad Ro. 6 [22]*.

Fol. 36v.: *In festo Sancte Marthe virginis. Martha, Martha, sollicita es. Luce 10, [41]*.

Fol. 38v.: *In festo Sancti Petri ad Vincula die prima augusti. Dominus eripuit me de manu Herodis. Verbum istud habetur originaliter in Actibus Apostolorum, c.º 12, [11]*.

Fol. 41v.: *In festo Assumptionis beate Marie Virginis. In civitate sanctificata similiter requievi. Ecc. 24, [15]*.

Fol. 44: *In festo beate Margarete virginis. Inventa una pretiosa margarita abiit. Math. 13, [46]*.

Fol. 46: *In festo beati Dominici patris nostri. Vos estis sal terre. Math. 5.º [13]*.

* Fol. 49v.: *In festo sancti Laurentii martyris. Habetis fructum vestrum ad sanctificationem. Ad Ro. 6, [22]*.

* Fol. 52: *Sermo de Assumptione beate Marie Virginis. Optimam partem elegit sibi Maria. Luce X.º, [42]*.

Fol. 56: *In festo beati Bartholomei apostoli. Vos amici mei estis. Ioh. 15, [14]*.

Fol. 58v.: *In festo beati Augustini episcopi (?). Lucerne ardentes in manibus vestris ... Luce, 12, [35]*.

Fol. 61v.: *In decollatione beati Iohannis Baptiste. Decollavit Herodes Iohannem in carcere. Verbum istud habetur originaliter. Marci,6,[17].*

Fol. 64v.: *In Nativitate beate Marie Virginis sermo primus. Ego quasi vitis fructificavi. Verbum istud habetur textualiter. Ecc.24,[23].*

* Fol. 68v.: *De eodem sermo secundus. Memoria mea in generatione seculorum. Ecc.24,[28].*

* Fol. 72: *De eodem. De septem gaudiis sermo tertius. Ego mater pulchre dilectionis et timoris. Ecc.24,[24].*

Fol. 78: *Sermo exaltationis Sancte Crucis. Factus est pro nobis obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Ad Philipenses,2.º[8]*

Fol. 81v.: *Sermo beati Mathei apostoli et evangeliste. Non veni vocare iustos, sed peccatores. Mathei,9,[13].*

Fol. 84: *Sermo beati Michaelis arcangeli. Videte ne condemnatis unum ex his. Math.18,[10].*

* Fol. 87: *Sermo beati Francisci confessoris. Lucerna fulgoris illuminabis te. Luce,11,[36].*

Fol. 89: *Sermo beati Luce evangeliste. Dignus est operarius mercede sua. Luce,10,[7].*

Fol. 92: *Sermo apostolorum Symonis et Iude. Conformes ymaginis filii dei. Habetur istud textualiter. Ad Ro.[8,29].*

* Fol. 95: *In festo Omnium Sanctorum sermo primus. Merces vestra copiosa est in celis. Math.5,[12].*

Fol. 96v.: *De eodem sermo secundus. Vidi turbam magnam quam nemo dinumerare poterat. Verbum istud habetur originaliter. Apoc.7.º,[9].*

* Fol. 98: *De eodem sermo tertius. Laudate Dominum in sanctis eius. Habetur verbum istud originaliter in libro psalmorum David. Ps.150,[1].*

Fol. 101: *Sermo in die omnium fidelium defunctorum. Est cogitatio pro defunctis exorare. 2.º Machabeorum,XII,[46].*

* Fol. 104: *In die omnium fidelium defunctorum sermo secundus. Omnes qui in monumentis sunt audient vocem filii Dei. Verbum istud habetur originaliter. Iohannis,5,[28].*

Fol. 107: *Sermo beati Martini episcopi et confessoris. Cognovit eum in benedictionibus suis. Habetur verbum istud originaliter. Ecc.42,[19].*

Fol. 110v.: *Sermo beate Cecilie virginis. Liberasti me Domine a perditione. Ecc. ultimo [51,16].*

Fol. 114: *Sermo beati Clementis. Quis putas est fidelis servus et prudens. Habetur verbum istud textualiter. Math.24,[45].*

Fol. 117v.: *Sermo de opibus (?). Quodcumque dixerit vobis facite. Iohannis 2.º,[5]. Sermó quart de la dominca després de Pentecostès.*

* Fol. 125: *Sermo de Antichristo. Non est malum in civitate quod Dominus non fecerit. Amos 3.º, [6].*

Fol. 129v.: *Explicitunt sermones Sancti Vicentii, de Ordine fratrum predicatorum provincie Aragoniae, conventus Valentie, egregii magistri in Theologia et [hi ha dos mots que no he sabut llegir] quos scripsit Frater Iohannes d'Auszbach⁶ provincie [Theutonie pro Reverendo magistro Balthasar de Portu. Anno Domini m.^occcc.^o | lxxvii et die 27 augusti⁷.*

El P. Bretlle, qui, com havem dit, no coneix aquest còdex, esmenta els sermons *de tempore* continguts en l'apartat 1) en el seu *Tabellar der Zeitpredigten* (p. 85-88). També menciona tots els *de sanctis* en el *Tabellar der Heiligenpredigten* (p. 89-90), llevat dels que van marcats amb un asterisc, que tampoc es troben esmentats en cap altra part del seu estudi.

El sermó del f. 49v., no consignat en la llista de Bretlle, és citat incidentalment, en el text català, per Sanchis Sivera, com inclòs en un dels volums de sermons de St. Vicens servats a la Biblioteca de la Seu de València⁸.

3

Ferrer, Sant Vicens: Sermones de tempore.

Sorbelli n.º 1477. - K². II. 4 (App. Pas.).

Volum en foli, relligat en pasta; al llom: S. VICENTII | FERRERII | *Sermones*. 192 fulls de paper sense numerar i escrits a ratlla plena amb lletra diferent de la del còdex anterior. Lletra del segle xv⁹.

Les seves pàgines fan de mal llegir, mig esborrades com són per la humitat.

Fol. [1]: Sense incipit: *Benedictus qui venit in nomine Domini. Habetur | verbum istud originaliter. Math. XXI*. Van seguint sermons *de tempore*. Els últims fulls són completament il·legibles, restant com darrer encapçalament albirador el de la Dominica XXI després de Trinitat. — Fol. [92v.]: *Explicitunt sermones beati Vicentii Ferrerii. Sunt... lxxv sermones...*

Bretlle tampoc no esmenta aquest segon còdex de la Nacional Torinesa. El sermó del fol. [1] és el primer del seu *Tabellar der Zeitpredigten* (p. 81).

⁶ Segurament, com ja llegí Pasini, *Lusbach*, el ja conegut copista i miniaturlista. Cfr. CHEVALIER, *Repertoire des sources*, etc., al mot *Jean de Lusbach*.

⁷ Pasini llegeix: *die 22* i omet quelques frases difícils de llegir.

⁸ *Sant Vicent Ferrer. Sermons*, I, Barcelona 1932, p. 10.

⁹ Sorbelli per errada li atribueix solament 191 fclis.

4

Lull, Ramon *: *Codicillum seu Compendium vel Vade mecum de numero philosophorum. Conclusio summaria ad intelligendum testamentum et codicillum.*

Sorbelli n.º 1051. - G. IV. 21 (Pas. Lat. 400).

Volum en foli relligat en pasta; al llom: RAYMUNDI | LULLI | *Codicillum | de numero | philosophorum.* 57 folis de paper numerats i escrits a ratlla plena, més altres tres en blanc¹⁰. Lletra del segle XVI.

1) Fols. iv.-4v.: *Fragmenta sive loca quaedam Epistolae Alexandri Imperatori Macedoni adscripta quae sunt diversis verbis scripta.*

2) Fols. 5-55: *Codicillum seu Compendium vel vade mecum | de numero philosophorum seu clausula testamenti Raymundi Lulii.*

Fol. 5: *Deus in virtutae tuae sanctae Trinitatis in qua uni|tas tuae sanctae divinitatis non est in aliquo vulnerata nec | confusa, incipimus presens compendium quod Vade mecum de | numero philosophorum vel Clausula testamenti per modum Codicilli volumus quod nominetur ...* Fol. 55 acaba: *... dum tamen magisterium quod | diximus intelligas. Explicit vade mecum de nu|mero philosophorum. | Laus Jesu Christo. | Amen.*

Tractat apòcrif que es troba amb noms diversos. Vegeu: Nic.

* Sobre Lull citarem especialment les descripcions bibliogràfiques:

HLF = *Histoire littéraire de la France*, t. 29, p. 1-386. És encara la millor descripció de l'opus lullà.

RUBÍO = RUBÍO BALAGUER, J., *Los códices lullianos de la biblioteca de Innichen a Rev. de Filología española* 4 (1917) 303-340.

LONGPRÉ = LONGPRÉ, E. l'article al mot Lulle del *Dict. de Théologie catholique* (1926).

ROGENT DURAN = ROGENT, E. i DURAN, E., *Bibliografia de les impressions lullianes*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans 1927.

OTTAVIANO = OTTAVIANO, C., *L'"ars compendiosa" de R. Lulle avec une étude sur la bibliographie et le fond ambrosien de Lulle.* Paris 1930 (*Études de Philosophie médiévale*, 12).

AVINYÓ = AVINYÓ, J., *VII centenari de la naixença de Ramon Lull. Les seves obres autèntiques a Estudis franciscans* 44 (1932) 48-75, 169-184.

Tots aquests estudis desconeixen els manuscrits de Torí.

També citarem algunes vegades:

NIC. ANTONIO = NICOLAU ANTONIO, *Bibliotheca hispana vetus*, t. II, Madrid 1788.

PASQUAL = *Vindiciae Lullianae*. t. I, Avenione 1778.

SOLIER = SOLLIERIUS, J. B., *Acta b. Raymundi Lulli*, Antverpiae 1708 (el catàleg de Sollier publicat també en *Act. SS.*, iunii VII, p. 640-651).

¹⁰ L'inventari de Sorbelli n'hi assenyala solament 55 i darrera del nom llatí de mestre Ramon diu entre parèntesi: *Lully, Raymond.*

ANTONIO, p. 137, n. 160; *HLF*, n. 103; ROSENT DURAN, 89. Segons *HLF* és la part tercera de l'*Antiquum Testamentum* Nic. Antonio esmenta com un tractat diferent (l. c. n. 161) el *numero philosophorum*. El mateix fa Sollier, p. 74-75, n. 114. Amb el nom de *Compendium de numero philosophorum* és mbé al ms. 691 de la Biblioteca Ricardiana de Florència ¹¹.

3) Fols. 55v.-57: *Conclusio summaria valde utilis ad intelligendum Testamentum et codicillum et alios nostros ius. Necnon argentum vivum in quo pendet intentio tentative huius artis que aliter Repertorium vocatu*

Apòcrif. *HLF*, n. 104, ROSENT DURAN, p. 86-87. n. 99, OTTAVIANO, p. 97.

4) Fol. 57v.: *Modus administrationis dictae humiditatis*.

D'aquest tractat incomplet resta solament una pàgina, la rera del volum.

Els opuscles 1) i 4) no vénen atribuïts a Ramon Llullloc del manuscrit.

5

Llull, Ramon: Liber de ascensu et descensu intellectu

Sorbelli n.º 1134. - G. VI. 27 (App. Pas.).

Volum en 8.^{au} relligat en pasta; al llom: RAYMUNDI | LLI | de ascensu | et descensu. 132 fulls de paper numerats, escrit ratlla plena, any 1413.

1) Fols. 1-31: *Liber de ascensu et descensu intellectus*.

Fol. 31v.: *Explicit liber martyris Raymundi Lullii de ascensu et descensu | scriptum per fratrem Guilelmum Amperoti..*

HLF, n. 62; RUBIÓ, n. 3/5; LONGPRÉ, n. 3/33; ROSENT DURAN, n. 48; OTTAVIANO, n. 104; AVINYÓ, n. 25. Recentment EMenhardt ha senyalat un altre manuscrit d'aquesta obra a la Boteca episcopal de Klagenfurt ¹².

2) DIDACI ALPHONSI, *Introductorium ad corpus artis*.

Fol. 132v.: *Finivit Magister Didacus Alphonsus corporis introductionem | die 15 mensis septembris hora prima post mliem | in collegio Sancti Bernardi, anno Domini m.ºcccc.ºxiii.º*

¹¹ A. LÓPEZ, *Descriptio codicum franciscanorum Bibliothecae ardinæ Florentinæ a Arch. franc. historicum* 3 (1910) 336.

¹² És el ms. XXX C 14, fols. 4r-90r. *Pharmacologie catalane, manuscrit catalan dans la bibliothèque de l'évêque a Klagenfurt-Auhe en Anuari de l'Ofic. rom. de Ling. i Literatura* 3 (1930) 245.

6

Llull, Ramon: Logica nova.

Sorbelli n.º 1196. - H. II. 10 (Pas. Lat. 481).

Volum en foli relligat en pasta. 115 fulls de paper no numerats o amb numeració perduda per les flames, que han deixat, però, intacte l'escrit i el llom; les planes són escrites a ratlla plena. Lletra del segle XVI.

Fol. [1]: *Logica | excellentissimi | philosophi magistri | Raymundi Lulli de | insula Maiorica | na feliciter incipit | enarratio. | Considerantes veterem logicam et antiquam etc. . .* Fol. [115v.] acaba: *Logica magistri Raymundi Lulli: | Maioricani: | ad laudem omnipotentis Dei feliciter | Explicit.*

És el text llatí de la *Logica nova* segons es pot veure per l'incipit igual que donen Nic. Antonio, p. 128, n. 68, i *HLF*, n. 66. Seria escrita primerament en català, a Gènova, en 1303, i traduïda a Montpeller, en 1904, al llatí (OTTAVIANO, n. 90). Vegeu també: RUBIÓ, n. 12/1; LONGPRÉ, n. 3/25; ROSENT DURAN, n. 17; AVINYÓ, n. 135.

7

Llull, Ramon: Liber proverbiorum.

Sorbelli n.º 1291. - H. V. 19 (Pas. Lat. 930).

D'aquest volum en 8.^{au} romanen solament 189 folis de paper solts i desordenats, per haver-se cremat el llom i totes les vores. Deurien d'haver estat numerats, com pot deduir-se de les indicacions de l'índex, però la numeració ha desaparegut; les pàgines són escrites a ratlla plena; any 1484¹³.

En un foli — que deu ésser dels primers — es veu escrit amb lletra de la setzena centúria: *De centum nominibus Dei | De Proverbiis naturalibus | De Proverbiis moralibus.*

En el següent: *m.ºcc.ºxcix.º*.

Venen 4 fulls d'índex, en el primer dels quals hom llegeix: *Rubrice prime partis huius libri proverbiorum, qui est de centum nominibus Dei.*

L'initium fa així: *Domine in virtute tua incipiunt proverbia . . .* En cert foli, l'últim sens dubte: *In civitate romana sua proverbia finivit ad gloriam et laudem Domini Dei nostri | in cuius custodiam . . . Anno Domini m.ºcc.ºxcix perfectus est liber in vigilia sancti Luce. Deo gratias.* Aquesta data és tatxada. Més avall hom veu: 1484, escrit amb la mateixa tinta que el text.

És el *Liber proverbiorum* descrit en *HLF*, n. 43. Vegeu: Ru-

¹³ Sorbelli li dona per errada solament 181 folis i com nota aclaratòria escriu darrera del nom llatí: *Lully, Raymonl.*

BIBÓ, n. 8/2; LONGPRÉ, n. 9/3; OTTAVIANO, n. 76; AVINYÓ, n. 178; ROSENT DURAN, n. 20.

La *HLF* i Pasqual (I, p. 217) senyalen a aquest llibre la data de 1296. Rubió creu que aquesta data és la vertadera, encara que el ms. d'Innichen per ell descrit (l. c.) i l'únic còdex complet de Munich (lat. 20, 546, dels. XV) donen el mateix *explicit* que el de Torí amb la data de 1299, ja que aquest any Lull no estigué a Roma. Longpré comentant l'afirmació de Rubió fa observar amb raó: "Néanmoins il ne me paraît pas impossible qu'en octobre de 1299, R. Lulle soit passé rapidement par Rome avant de se rendre a Majorque." Creiem que l'*explicit* del nostre manuscrit de Torí ve a reforçar la hipòtesi de Longpré. El tatx de la data en el manuscrit torinès segurament no té res a veure amb aquesta qüestió, puix és estada substituïda per la de 1484, que de cap manera pot referir-se a altra cosa que a l'any en què el còdex fou copiat, o, potser més probablement — car la tinta del tatx i d'aquesta darrera data és tota diferent de la del manuscrit, que d'altra banda presenta solament xifres romanes, — a l'any en què el volum fou comprat.

8

Lull, Ramon: Testamentum ultimum. Apertorium. II Compendio del Libro della quinta essentia. II Compendio del Codicillo del principio della pietra minerale. II Libro della Divinità.

Sorbelli n.º 1314. - H. VI. 14. (App. Pas.).

En resten 173 fulls en 4.^{rt} escrits a rengló tirat, solts i sense numeració, amb els marges cremats. Els 3 primers folis són en blanc; any 1548¹⁴.

1) Fols. [4-63]: *Testamentum ultimum Raymundi | Luli Carolo Odoardi Regis | Filio conditum. | Cum ad nos venisti, dilectissime fili, ac Illustrissimi [sic] Princeps etc.*

Fol. [64v.]: *Finis huius testamenti ultimi Domini | Raimondi Lulii de insula maiori | cana. Io Michele Terpino P. Phisico Cherii | die xiiii decembris 1548 scripsi*¹⁵.

Apòcrif. Vegeu: *HLF*, n. 128; ROSENT DURAN, n. 116; OTTAVIANO, p. 98.

2) Fols. [77-92]: *Incipit Apertorium Magistri Raymundi Lulli. | Sapientes dixerunt quod non est nisi unus lapis | tantummodo etc.*

Fol. 92: *Explicit Apertorium Magistri | Raymundi Lulii.*

Apòcrif. NIC. ANTONIO, p. 136 amb el mateix *initium*; *HLF*, n. 106; ROSENT DURAN, n. 94.

¹⁴ Sorbelli citu equivocadament 163 folis i atribueix el còdex al segle XVIIe.

¹⁵ Els fols. [65-76] de l'ordre actual estan fora de lloc.

- 3) Fols. [93-96]: *Il Compendio del libro della quinta essentia de Raimundo Lulio del principio della Pietra vegetabile. Piglia il nero piu nero del negro et di quello parti XVIII etc. No té explicit.*

Segurament apòcrif. HLF, n. 282 amb el mateix initium, en llatí: *Accipe nigrum nigrius nigro*. No hem vist citada la traducció italiana del nostre còdex, ni podem precisar si és la de Pietro Lauro, impresa a Venècia en 1550, és a dir, poc després de la còpia del manuscrit. ROSENT DURAN, n. 97.

- 4) Fols. [97-102]: *Il Compendio del Codicillo di Raimundo Lulio del principio della Pietra Minerale. Piglia la pietra e fonde quella et metteri sopra etc.*

Apòcrif. Un de tants tractats d'Alquímia que corren a nom de Lluí, que no hem pogut, però, identificar clarament.

- 5) Fols. [103-111]: *Il Libro della Divinità di Raimundo Lulio. Sieno rese le lode a questo Idio, il quale per la sua gratia etc.* A l'acabament: *αλωσι*.

Sens dubte apòcrif. És segurament el *Liber divinitatis* descrit en HLF, n. 271, que comença, segons Salzinger: *Laudes Deo*.

- 6) Fols. [112-139]: *Che cosa sia alchimia La Alchimia e una Arte artificiale la qual etc.*

- 7) Fols. [140-152]: *Compendium... Ioannis Angli indagatio-ne [sic] Trinitatis.*

- 8) Fols. [153-164]: *Tractatus alchimicus* de Pere d'Abano.

- 9) Fols. [165-173]: *La Pratica della Pietra filosofale secondo nara Gio. Egidio in lingua aragonesa. Piglia Mercurio sublimato etc.*

L'ésser escrites les rúbriques dels començaments dels diferents tractats amb igual lletra i tinta que els títols dels paràgrafs, i l'absència d'*explicit*, ultra el possible desordre dels fols, originen gran dificultat per precisar els opuscles continguts en el còdex. En la descripció he seguit l'inventari de Sorbelli en aquest punt.

Els opuscles 6), 7), 8) i 9) no són atribuïts a Lluí.

9

Vilanova, Arnau de¹⁶: Libellus confectionis lapidis.

Sorbelli n.º 651. - E. II. 23 (App. Pas.).

Volum relligat en pergami, format per 48 folis més 8 fulls en 4.ª tots numerats i escrits a ratlla plena. Lletre del segle XVI. La part superior de les pàgines és força malmesa per la humitat.

¹⁶ Sobre Arnau de Vilanova citarem en forma abreujada les obres:

HLF = *Histoire littéraire de la France*, t. 28 p. 29-85.

MENÉNDEZ PELAYO = MENÉNDEZ Y PELAYO, M. *Historia de los heterodoxos españoles*, 2.ª ed. Madrid 1917, p. 175-194.

- 1) Fols. 1-48: *Liber de alchemia* de IOANNES DE RUPESCISA¹⁷.
- 2) Els folis 4-8 contenen un: *Libellus confectionis lapidis philosophorum editus per Raynaldum de Villanova* | *excelentissimum philosophum. Ad summum Pontificem Bonifatium pp. viii.* | *Sanctissime et reverendissime Pater. Nunc aures tuas hic inclina et intellige.* | *Prius te scire volo quem materiam omnium metallorum...* Fol. 8 fineix: *ob quam rem omnes poteris superare* | *homines huius seculi et ad divitiarum apostolatusque gloriam, si sic dicere fas est,* | *pervenire, et felix atque beatus in omnibus apparere.*

Entre els nombrosíssims títols dels catàlegs no hem vist aquest. Podria ésser, potser, el *Testamentum* o la segona part del *Novum testamentum* descrits en HLF n. 62 i 63, editat, aquest darrer, per Mangeti, *Bibliotheca chemica curiosa* t. I, p. 704 (Genevae 1702).

10

Vilanova, Arnau de: Thesaurus pauperum.

Sorbelli n.º 1309. - H. VI. 4 (Pas. Lat. 924).

Dels 171 fulls que tenia aquest manuscrit resten 31 de solts i sense numeració, escrits a ratlla plena. 8.^{aa}; any 1444.

En el primer dels folis servats, vers la meitat, hom llegeix la següent rúbrica: 32. *Ad lavandum ventrem*. En el tercer: 33. *Ad restringendum ventrem*. En el cinquè: 34. *Pro illis qui non possunt urinare*. Van seguint totes les rúbriques fins a la 74, que és la darrera: *Explicit thesaurus pauperum compositus a magistro* | *Arnaldo de Vilanova, magistro in medicina,* | *cuius in pace anima requiescat, Amen*. Baix hi ha una línia esborrada, en què encara és albiradora la data 1444.

Al fitxer de la sala de manuscrits de la Biblioteca Nacional es veu la nota: "Restano soltanto gli ultimi 30 ff. in pessimo stato.

HAVEN = HAVEN, M., *La vie et les oeuvres de maître Arnau de Vilanova*, Paris 1916.

SARTON = SARTON, G., *Introduction to the History of Science*, vol. II, London 1931, p. 893-900.

¹⁷ Ioannes de Rupescissa fou tingut per una glòria catalana amb el nom de Joan de Peratallada. Així TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona 1836, p. 480; MENÉNDEZ PELAYO, p. 241; TORRAS I BAGES, *La tradició catalana* (Barcelona 1913) p. 264.

El P. Pou i Martí ha provat recentment d'una manera certa que Rupescissa era fill de Marcolés, diòcesi de Saint-Flour, i com a franciscà, sempre visqué a la província seràfica d'Aquitània (*Visionarios, beguinos y fraticellos catalanes*, Vich 1930, p. 289-290).

En la biblioteca torinesa hi ha un altre manuscrit de Rupescissa que conté la seva obra de *quinta essentia*: Ms. n.º 505 del catàleg de Sorbelli. Els nn. 1178 i 1187 contenen obres del bolonyès Giacomo di Belvisio, que alguns cregueren que era un jurista català (Jaume de Bellvis).

El codice ne aveva 171. L'identificació no és del tot segura"; no obstant la data 1444 és prou clara, i l'*explicit* no permet dubtar de l'identificació.

Inèdit en llatí. Se'n coneixen edicions franceses i espanyoles. Vegeu: *HLF*, n. 28; HAGEN, p. 180; SARTON, p. 898. No s'ha de confondre, com ja adverteix la *HLF*, amb el tractat del mateix nom de Petrus Hispanus, segons féu Nic. Antonio, II, p. 119.

11

Villanova, Arnau de: *Breviarium practicae*.

Sorbelli n.º 977. - G. II. 16 (Pas. Lat. 520).

Volum en 4.ª relligat en pergamí. 223 folis de paper numerats i escrits a dos corondells. 1452 i 1470 ó 1471¹⁵.

1) Fols. 1-168: Contenen el *Breviarium practicae* de Mestre Arnau.

Precedeixen 5 folis numerats a part, amb notes mèdiques. Es 6 primers de la segona numeració són blancs.

Fol. 7: Grossa caplletra. *Ego Arnaldus de Villanova, domini | pape phisicus, | aggregavi florem omnium pharmacorum (?) | medicine | super omnes egredudines que in humano corpore | nasci possunt a capite usque ad plantam pedis*. Fol. 166v.: *Explicit liber practice qui dictus est breviarium magistri Arnaldi de Villanova anno 1452 die vi.^a martini [sic] etc.*

HLF, n. 28; MENÉNDEZ PELAYO, p. 191; SARTON, p. 894-898.

Fols. 167 i 168: Taula. Abans del començament de l'altre tractat hi ha dos folis en blanc, descomptats en la numeració.

2) Fols. 169-223: Contenen un *Tractatus de febris* de Philonius Septimius, escrit amb lletra diferent i en temps posterior, com es veu a l'*explicit*, al f. 223v.: *Explicit liber Philonii Septimius [sic] in Montepesulano. | Anno Domini 1470¹⁶. Et die xvii (i) | mensis aprilis | qui erat martis sancta per me Stephannum Boyssonade in | medicina studentem.*

¹⁵ El catàleg de Sorbelli assenyala a aquest còdex 233 folis i l'anomena *Tractatus de morbis humani corporis*.

¹⁶ La darrera xifra hom no pot saber si és un: o escrit damunt d'un: i o al revés. Segurament seria l'any 1470 i al 17 d'abril, que s'esqueia aquest any ésser dimarts sant.

12

Vilanova, Arnau de: Breviarium practicae.

Sorbelli n.º 1050. - G. IV. 20 (Pas. Lat. 534).

Volum en foli relligat en pergami al lloim: *Tractatus de aegritudinib.* 202 fulls de paper numerats: del 6 al 37 escrits a dos corondells, del 38 al 202, a ratlla plena. Lletra del segle xv. Grans marges, alguns c'orlats. Capítols blaves i roges. Hi ha pàgines completament il·legibles per raó de la humitat.

1) Fols. 6-182: *Breviarium practicae* de Vilanova.

Fol. 6: *Ego Arnaldus de Villa Nova, domini nostri pape phisicus, aggregavi florem omnium pharmacorum medicine super omnes egritudines quae in humano corpore nasci possunt a vertici capitis usque ad plantam pedis...* Fol. 180: *Explicit Breviarium Revereendi et eximii doctoris et magistri Arnaldi de Villanova cuius anima sit omnipotenti Deo commendata. Amen.*

Vegeu les notes del còdex anterior, 1).

2) Fols. 183-202: Receptes varies medicinals. sense nom d'autor, escrites amb la mateixa lletra que la primera part del manuscrit.

13

Vilanova, Arnau de: Antidotarium. Regimen sanitatis.

Sorbelli n.º 1414. - I. IV. 36 (App. Pas.).

D'aquest volum en foli que, com tants d'altres, té el lloim i les vores cremades romanen solament 163 fulls de paper numerats i escrits a dos corondells. Lletra del segle xv.

És un dels còdex que estan pitjor conservats, perquè ultra de tenir moltes pàgines cremades, d'altres són completament esblaimades per l'aigua, de faiso que de moltes tan sols resten visibles els senyals roigs de començament de paràgraf. Segons el catàleg conté:

- 1) SILLANO NEGRI: *Liber salutis*.
- 2) *Expositio super x Almanzoris Razig* (al-Razi).
- 3) *Antidotarium*.
- 4) ARNAU DE VILANOVA: *De regimine sanitatis*.

Entre el paperam he trobat al f. 142v. la fi de l'opuscle 1) i en un altre la del 2) que és també de Sillano Negri. Els folis de cap a la fi són els més malmesos, de manera que es pot creure que el tractat 4) haurà desaparegut.

De l'*Antidotarium* no és citat l'autor a l'inventari: no hi ha dubte, però, que es tracta de d'Arnau. Vegeu: MENÉNDEZ PELAYO p. 190; HAVEN, p. 69v. El "*Regimen sanitatis*" és una de les més conegudes i sovint editades obres d'Arnau.

II. MANUSCRITS ABRUSATS *

Canals, Antoni: Vegeu n.º 16.

14

Eiximenis, Francesc: Le livre des Anges.

L. V. 19 (Pas. Gall. 4). En quart.

Chartaceus, constans foliis 211. saeculi XV. Est tractatus de *Angelis*, autore Francisco Eximines, Ordinis Minorum, ut ex codiceprehendimus, de quo infra. AHudeix al còdex n.º 1 dels subsistents, abans descrit.

Hunc autem praesefert titulum: *Cy commence le livre des Anges fait et compile sur le livre de M. Saint Denis "de triplice Yerarchia" et sur les dits de plusieurs docteurs devots et contemplatifs auxquels les Saints Anges sont souvent apparus en visions, et fait mention le dit livre tant de bons Anges comme des mauvais, et fut echeve d'ecrire cest livre le 12. de mars 1464.*

Es tracta d'una versió diferent de la continguda en el còdex n.º 1 dels subsistents: l'*initium* conservat per Pasini l'enquibeix en el boldró A-D dels manuscrits coneguts per Massó i Torrents, entre els quals no hi és aquest de Torí.

15

Llull, Ramon: Arbor scientiae.

K. IV. 9 (Pas. Lat. 427). Fol.

Membranaceus, duplici scriptus columna, folia habens 278. optimae lectionis, saeculi XV. ubi Raymundi Lulli liber cui titulus *Arbor scientiae*.

HLF, n. 72; LONGPRÉ, n. 1/2; OTTAVIANO, n. 57; AVINYÓ, n. 24.

16

Llull, Ramon: Liber de voluntate. Art amativa. Liber de memoria. Llibre de memoria. Ars memorativa.

Canals, Antoni: Exposició de l'Ars memorativa, en català.

Anònim: Raymundi Lulli Vita.

I. V. 47 (Pas. Lat. 1065). En quart.

Membranaceus, constans foliis 350. saeculi XIV.

* Les següents descripcions són de Pasini, però nosaltres hi hem afegit els números que assenyalen els diversos opuscles, dintre de cada còdex.

- 1) Est opus *Raymundi Lulli* inscriptum de *Voluntate*. In fine: *Finivit Raymundus librum voluntatis in Monte Pesulano, mense ianuarii mccciii* [sic].

Inèdit. *HLF*, n. 141; RUBIÓ, n. 7/6; LONGPRÉ, n. 3/28; OTTAVIANO, n. 96; AVINYÓ, n. 138.

- 2) Fol. 17. Tractatus moralis de *Arte amativa* lingua antiqua Provinciali scriptus, cuius initium: *Deus molt glorios font e naxença de tota vera amor en la* [sic] *vertut, gracia e benedictio comence esta art amativa de ben amar, etc.* Deest nomen autoris. & in fine: *Anno Domini mcccxc.*

És sens dubte de Llull. *HLF*, n. 39 i 249; LONGPRÉ, n. 5/5; ROSENT DURAN, p. 282; AVINYÓ, n. 12 el donem amb el nom d'*Ars amativa boni*. El text català es troba en un manuscrit de Munich²⁰.

- 3) Latina vocabula alphabeti ordine digesta, & vernacula lingua Provinciali definita, atque explicata, ut ab his intelligi possint, qui Latine nesciunt. Fol. 205. *Raymundi Lulli Liber de memoria*, scriptus anno mccciii, uti notatur fol. 226.

Inèdit el *Liber de memoria*. *HLF*, n. 142; RUBIÓ, n. 7/5; LONGPRÉ, n. 3/29; OTTAVIANO, n. 97; AVINYÓ, n. 139. El P. Longpré dona com a data de composició el 1304. Ottaviano (p. 25) fa observar que el còdex de Milà escriu clarament 1303, el mateix, doncs, que el de Torí.

- 4) Fol. 227. Idem *De memoria liber* in Linguam Provincialem antiquam conversus, & fuso commentario explanatus a *Bernardo Gavi* discipulo *Magistri Raymundi Lulli*, ut dicitur in margine eiusdem folii 227.

In fine locus et annus pariter notatur, quo opus absolutum fuit, scilicet Valentiae, in Delphinatu, anno mcccxxxviii mense aprili.

Cap dels autors citats, pel text llatí, parla d'aquesta traducció catalana antiga, com veurem. Millor dit, alguns confonen aquesta traducció amb la de l'*Ars memorativa*.

- 5) *Tractatus alter de Arte memorativa secundum Tulium* (sic).

Atribuït a Lull, no citat en els catàlegs antics. *HLF*, n. 144; LONGPRÉ, n. 126; OTTAVIANO, p. 96, el posen entre els escrits dubtosos); AVINYÓ, n. 130, el cita entre les obres autèntiques.

- 6) Fol. 266. Eiusdem tractatus de *Arte memorativa expositio* lingua veteri Provinciali *Fratri Antonii Canals, Ordinis Praedicatorum*.

Quamplurima narrat de hoc Scriptore Iacobita Eccardus Tom. I. pag. 707. Omisit tamen eius expositionem *Artis memorativae Raymundi Lulli*.

Cap dels autors que havem citat fins ara sobre Llull tracten d'aquesta obra de Canals, ni àdhuc els que parlen del nostre manuscrit de Torí.

²⁰ *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 1908, p. 600.

Això prové segurament d'una confusió que es troba en la *Bibliotheca Hispana Vetus* (II, p.233), de Nicolau Antonio, però deguda al seu editor, l'erudit valencià Francesc Pérez Bayer, puix que Antonio morí l'any 1684, molt abans de la publicació del catàleg de Pasini (1749); cernés, per un document de l'Arxiu de la casa Dou de Barcelona, publicat modernament pel P. Casanovas²¹, se sap que Pérez Bayer, durant el seu viatge a Itàlia l'any 1754 romangué 15 dies a Torí "por causa de su Universidad que es famosa... También hay una excelente librería pública de manuscritos, otra de impresos, de la primera copié una obra de nuestro San Isidoro hispalense, nunca hasta aquí impresa". Les presses, doncs, amb què hauria de prendre les seves notes, i la manca al catàleg de Pasini de números separadors dels diferents tractats de cada manuscrit, expliquen a bastament la confusió del bibliòfil setcentista.

La descripció de Pasini distingeix clarament: a) un text llatí del *Liber de memoria*, seguit d'una traducció catalana amb comentaris de Bernat Gaví, acabada aquesta a Valence l'any 1338; b) el text llatí de l'*Ars memorativa*, seguit d'una exposició catalana de la mateixa, obra de Fra Carals.

Pérez Bayer (l. c.), confonent en una sola obra el *Liber de memoria* i l'*Ars memorativa*, diu: "Item Bernardum Gaví, qui sub idem tempus Raymundi Lulli *Artem de memoria*, sive *Artis memorativae librum* e latina in linguam provincialem Lemovicensium transtulisse, fusoque commentario explanasse dicitur, in Regia Bibliotheca Taurinensi inter *Codd. lat. MLXV. T. II, pag. 350, col. 1.*" Com es veu, Fra Canals és omès en aquesta referència i la seva exposició de l'*Ars memorativa* és atribuïda a Bernat Gaví.

Bover²² embolicà encara més la confusió de Pérez Bayer, en dir: "Gaví (Bernardo). - *Artis memorativae librum*. La traducción, explicación y comentarios de esta obra de Raymundo Lulio, que por el año 1430 puso Gaví en lengua latina, tomándolo todo del original lemosin, existen en la biblioteca de Turín, entre los libros latinos, códice MLXV."

Rogent i Duran (p. 377), tot resumint la llista de lulistes mallorquins donada per Bover, diuen: "Bernat Gaví (s. xv), autor d'una *Ars memorativa*."

Tots atribueixen, doncs, l'*Art memorativa* a Gaví. Així no és estrany que, suggestionat per aquests autors, el P. de Gaiffier, qui en la seva edició de la *Vita b. R. Lulli*²³ copia íntegra la descripció de Pasini caigués, si bé no explícitament, en la mateixa confusió.

El que no sabríem explicar és el que sobre aquesta *Art memorativa* diu Avinyó (n. 130): «Un text català d'una *Ars memorativa*

²¹ *Documents per la història cultural de Catalunya en el segle XVIII*, II: Josep Finestres, *Epistolari*, I. Barcelona 1933, núm. 517, p. 496.

²² *Biblioteca de autores baleares*, Palma 1888, I, p. 348.

²³ *Analecta Bollandiana*, 48 (1930) 134.

comença "Déu sol i tot poderós" i després d'aquesta invocació segueix: "Així com és necessària cosa a l'human enteniment haver art e manera de atrobar e de conèixer veritat", i acaba: "Finí Bernat (en marge: Garí prevere) aquesta *Art memorativa* en la ciutat de València en lo mes de abril en l'any de mil trescents trenta huyt." Una nota marginal diu: "Edita a Bernardo Garí, discipulo magistri Raymundi Lull." En un volum de la Bibl. Reial de Turín, cota I. V. 47.»

Malauradament Avinyó no ens diu d'on ha tret aquest *incipit* i *explicit* en català. La cota del manuscrit per ell anotada és, segons es pot veure, la mateixa de la del ms. descrit per Pasini, cremat el 1904, però erradament atribueix el còdex a la Biblioteca Reial, essent així que pertany a la Nacional-Universitària. És curiós de veure que el traductor, segons Avinyó, seria un Bernat Garí, no Gavi.

- 7) Fol. 276. Tractatus *De Anima Rationali*, cuius initium: *Quoniam anima rationalis est substantia invisibilis* etc. ad eius calcem haec leguntur: *Finitus fuit liber iste Roma [sic] civitate 1294.*

HLF, n. 44; RUBÍ 1/1; LONGPRÉ, n. 3/19; OTTAVIANO, n. 60; AVINYÓ, n. 132. Alguns mss. d'Innichen porten, com el de Torí, la data de 1294. Altres, en canvi, donen 1296 (LONGPRÉ, l. c.).

- 8) *Raymundi Lulli vita & de eius conversione ad poenitentiam*, quae dicitur edita ipsius Raymundi consensu ad instantiam amicorum. Incipit: *Raymundus, Senescalcus Regis Maioricarum, dum iuvenis adhuc in vanis cantillenis seu carminibus componendis* etc.

Sobre aquesta *Vita* anònima vegeu: LONGPRÉ, cols. 1072-1073 i, especialment, l'edició crítica publicada pel P. de Gaiffier en *Analecta Bollandiana* 48 (1930) 130-178.

17

Penyafort, Sant Ramon de ²⁴: *Summa casuum conscientiae*.

I. VI. 27 (Pas. Lat. 803). En quart.

Membranaceus, duplici scriptus columna, foliis constans 143. saeculi XIV. in quo *Summa casuum conscientiae Raymundi de Penyafort*.

Era la famosa *Summa* de Sant Ramon de Penyafort, coneguda amb els noms de *Summa casuum*, *Summa de poenitentia et matri-*

²⁴ A posta no són inclosos en aquest estudi els exemplars de les *Decretals*. Manuscrits subsistents: Sorbelli núm. 514. - D. IV. 40 (Pas. Lat. 909). Manuscrits abrusats: I. VI. 42 (Pas. Lat. 911); I. V. 25 (Pas. Lat. 912); K³, III, 2 (App. Pas.), Incunables. Venècia, Andreas de Arsula, 1482.

monio o *Summa de casibus conscientiae*. Schulte,²⁵ que en cita els manuscrits, no esmenta els de Torí. Sobre ella vegeu els recents treballs del P. A. Teetaert²⁶.

18

Penyafort, Sant Ramon de: Summa casuum conscientiae.

K. IV. 37 (Pas. Lat. 838). En quart.

Membranaceus, eleganti caractere, & duplici columna, litterisque praeterea initialibus variegatis scriptus, saeculi XIV, constat foliis 250. Habetur ibi *Summa Magistri Raymundi de Casibus cum apparatu Rodonensis*. Adiecta nimirum est in margine *Glossa* concinnata a *Guilielmo Rhedonensi Ordinis Praedicatorum*, quam perperam nonnulli *Iohanni de Friburgo* tribuerunt. Legere est Eccardum, qui multa scribit de *Guilielmo Rhedonensi* Tom. I. laudatae Bibliothecae, pag. 130.

Era la mateixa *Summa* del còdex anterior amb l'*apparatus* de Guillem de Rennes.

Vegeu QUÉTIF ET ECHARD, I, p. 130; SCHULTE, II, p. 410-413; HURTER²⁷, II, 364.

19

Penyafort, Sant Ramon de: Summa.

K. V. 29 (Pas. Lat. 906). En quart.

Membranaceus, constans foliis 302. saeculi XIV. quo *Magistri Raymundi Summa* continetur cum *Glossa*. In fine adiectum est index capitum & casuum.

20

Penyafort, Sant Ramon de: Summa.

K. V. 25 (Pas. Lat. 907). En quart.

Membranaceus, foliis constans 144. saeculi XIV. in quo eiusdem *Raymundi Summa* cum *Glossa*, adiecto in fine Casuum indice.

Aquest i el manuscrit anterior eren segurament la mateixa *Summa* amb l'*apparatus* de Guillem de Rennes i potser amb els indèx de Joan de Friburg. Vegeu autors citats.

²⁵ SCHULTE, FR. VON, *Die Geschichte der Quellen und Literatur des canon. Rechts*, Stuttgart 1888, II.

²⁶ TEETAERT, AM., *La doctrine pénitentielle de Saint Raymond de Penyafort*, O. P. en *Analecta Sacra Tarracon.* 4 (1928) 121-182 i id. *La Summa de Poenitentia de Saint Raimond de Penyafort en Epitom.* *Théol. Lovanienses* 5 (1928) 49-72.

²⁷ HURTER, H., *Nomenclator literarius*, II, Innsbruck 1906.

21

Terrena o de Perpinyà, Guiu: Concordia rerum Evangelicarum.

K. III. 14 (Pas. Lat. 130). En foli.

Membranaceus, duplici columna exaratus, saeculi XIV. elegantissimi characteris, atque lectionis nitidissimae, literis initialibus vario colore pictis ornatus, foliis constat 110.

Praefert autem hunc titulum, *Concordia rerum Evangelicarum prout narrantur per unumquemque Evangelistarum* posita hic per ordinem ... edita per *Guidonem, episcopum Helnensem*, de Ordine Carmelitarum.

Sobre Guiu de Perpinyà o Guiu Terrena i la seva obra *Concordia* vegeu la monografia del P. Bartomeu Xiberta: *Guiu Terrena, carmelita de Perpinyà*, Barcelona, 1932 (*Estudis Universitaris Catalans*, sèrie monogràfica, 2), on, a la pàgina 57, ja es cita aquest manuscrit perdut de Torí, tot copiant la descripció de Pasini.

Bé que tots els còdexs estudiats tenen una certa vàlua bibliogràfica i encara puguin servir per a conèixer l'expansió de la nostra cultura a l'Edat Mitjana, cal però remarcar que els més preuables són el primer de sermons vicentins — puix que alguns d'ells manquen en els millors manuscrits i en les edicions més conegudes —, i el que malauradament fa una trentena d'anys fou abrusat per les flames, les quals feren desaparèixer amb el manuscrit torinès un text català desconegut del *Liber de memoria* de Ramon Llull i un tractat de Fra Antoni Canals expositiu d'una obra luHiana, que fóra un dels pocs llibres originals — o tal vegada l'únic — del dominic de València.

Sospito que no són aquests els únics manuscrits i incunables catalans conservats a Torí. La *Biblioteca Reale*, abundosa en còdexs medievals, potser en té reservades noves troballes, així com l'*Archivio di Stato* m'ha proporcionat ja un nombre prou remarcable de documents dels segles XIIIe al XVe, que aclareixen les relacions polítiques dels sobirans de Savoia i de Catalunya-Aragó.

Però tot aquest material podrà ésser objecte d'ulteriors estudis, si Déu voldrà.

MIQUEL BATLLORI, S. I.

Castello di Bollengo (Aosta), Itàlia.